

EXAMENSARBETE

Hösten 2008

Lärarytbildningen

Pedagogers bemötande av barn vid lämning på förskolan

Författare

Josefine Johnsson

Annette Olsson

Handledare

Paul Strand

www.hkr.se

Pedagogers bemötande av barn vid lämning på förskolan

Abstract

Bemötande är idag något som har en stor betydelse i förskolans verksamhet. Framförallt har föräldrarna idag mer kunskap om vilka rättigheter de har vad det gäller bemötande. För att barnen ska få en bra start på dagen är deras lämning på förskolan en viktig faktor, det är avgörande för hur resten av dagen kommer att bli. Syftet med studien har varit att undersöka om pedagogernas bemötande skiljer sig beroende på vilken utbildning man har. Undersökningen grundar sig på en kvalitativ metod där semistrukturerade intervjuer har gjorts och systematisk observation med ett observationsschema som hjälpmedel. Resultatet visade att vad pedagogerna har för utbildning inte är avgörande för hur man bemöter barnen, däremot handlar det om personlighet och vilken inställning man har till bemötande. Det framkom även att alla åtta intervjupersonerna var överens om hur en lämning på förskolan ska gå till och hur man bör bemöta barnen. Genom observationerna framkom det att deras syn på bemötande och lämning inte alltid stämmer överens med hur pedagogerna bemöter barnen. Det framkom även att en faktor som ibland är avgörande för hur pedagogerna bemöter barnen är stress.

Ämnesord: pedagoger, bemötande, barn, lämning, förskola, kompetens.

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte	7
1.3 Problemprecisering.....	7
1.4 Arbetets upplägg	7
2 LITTERATURGENOMGÅNG	8
2.1 Miljö	8
2.1.1 Den fysiska miljön	8
2.1.2 Den psykosociala miljön	9
2.2 Kompetens.....	10
2.3 Samverkan mellan pedagogerna.....	11
2.4 Lämning	12
2.5 Bemötande.....	16
2.5.1 Barnperspektiv	16
2.6 Sammanfattning av litteratur	17
3 EMPIRI	19
3.1 Val av undersökningsgrupp.....	19
3.2 Val av undersökningsmetod	20
3.3 Trovärdighet	20
3.4 Genomförande	21
3.5 Etiska principer	21
4 RESULTATREDOVISNING	22
4.1 Intervjuer	22
4.1.1 Pedagogernas syn på en bra lämning	22
4.1.2 Begrepp som pedagogerna förknippar med en lämning.....	23
4.1.3 Pedagogernas syn på betydelsen av första mötet på dagen	23
4.1.4 Rutiner som förekommer vid en lämning	24
4.1.5 Ritualer som är viktiga vid en lämning	25
4.1.6 Pedagogernas syn på föräldrarnas roll vid en lämning	25
4.1.7 Pedagogernas syn på vad som behöver utvecklas vid lämningen.....	26
4.2 Slutsats av intervjuer	27

4.3 Observationer	27
4.3.1 Tillfälle 1	27
4.3.2 Tillfälle 2	29
4.4 Slutsats av observationer	30
4.5 Jämförande analys från resultaten av intervjuer och observationer	31
5 DISKUSSION	32
5.1 En bra lämning – betydelsen av första mötet på dagen	32
5.2 Begrepp, rutiner och ritualer som förknippas med lämning.....	33
5.3 Föräldrarnas roll vid en lämning	34
5.4 Utveckling av dagens lämningar	35
5.5 Avslutande kommentarer	35
5.6 Förslag till vidare forskning	35
6 SAMMANFATTNING	37
7 REFERENSLISTA.....	38

Förord

Vi vill tacka de två förskolor som gjorde det möjligt för oss att genomföra våra observationer. Ett stort tack till de pedagoger på dessa förskolor som ställde upp på intervjuer. Vi vill tacka vår handledare Paul Strand för all stöttning.

Utan er hade vårt examensarbete inte varit genomförbart.

Kristianstad december 2008

Josefine Johnsson och Annette Olsson

1 Inledning

Under utbildningen har intresset för bemötandets betydelse i förskoleverksamheten väckts. Framst handlar det om hur pedagogerna bemöter barnen och på sättet de gör det. För att både barn och föräldrar ska kunna trivas och få ett förtroende för förskolan och dess verksamhet krävs det kunniga pedagoger med ett gott bemötande. För att få kunniga pedagoger i förskolan krävs att alla tar sitt ansvar för att utveckla sin kompetens. Enligt de yrkesetiska principerna ska kompetensutveckling finnas för att bedriva god undervisning.

För att barnen ska få en bra start på dagen är deras lämning på förskolan en viktig faktor, det är avgörande för hur resten av dagen kommer att bli. För att det första mötet på dagen ska bli så bra som möjligt krävs att både föräldrar och att främst pedagogerna har ett bra samarbete där man använder sig av samma förhållningssätt.

1.1 Bakgrund

Kompetens handlar om kvalitet i handling och består av vad människor vet och förstår. Att vara modig, skicklig och ambitiös är även något man kan koppla till kompetens, men det handlar även om att ha tillräckliga kunskaper och färdigheter (Wennström, 1999). I förskolan krävs utbildade pedagoger med engagemang och kunskap att utveckla verksamheten, detta är något alla barn i verksamheten har rätt till. Pedagogerna som arbetar i förskolan måste få tid och möjlighet att utveckla och bygga vidare på sin kompetens (Enström, 2005).

Möten som äger rum i förskolan blir för många barn den första kontakten med något annorlunda som barnen inte är vana vid. Vilken syn barnen får på sig själva och vilken identitet man skapar formas efter vilket sätt man blir bemött av andra (Zackari & Modigh, 2000). Våra personligheter spelar en stor roll i hur vi är i bemötandet av andra människor. Som pedagog är det extra viktigt att man då uppträder professionellt i mötet med andra människor (Carlander m.fl. , 2001).

Det bästa avskedet för barnet vid en lämning är när det går till på nästan samma sätt varje dag. Om barnet lämnas till en pedagog som de känner igen och helst på sin egen avdelning underlättas avskedet från föräldern. Detta är inte alltid genomförbart, men det är viktigt att ha det i tankarna framförallt för de mindre barnen. Ibland är det inte alltid svårast för barnet att bli lämnad utan det är föräldern som har svårt med separationen. Förutsättningen för att det

ska bli ett bra avsked mellan föräldern och barnet är att det måste finnas ett bra samarbete mellan föräldern och pedagogerna (Niss, 1988).

1.2 Syfte

Utgångspunkten för vårt arbete är hur viktigt bemötandet är av barn i olika situationer. Vi har valt att fokusera på bemötandet vid lämningen och hur pedagogerna bemöter barnen. Vi har även valt att undersöka om pedagogernas kompetens påverkar hur de bemöter barnen. I förskolan arbetar främst förskollärare och barnskötare och syftet med vår studie är att undersöka om bemötandet skiljer sig beroende på vilken utbildning man har på två förskolor i två mindre kommuner i Sydsverige. Vi vill göra pedagogerna medvetna om vilka faktorer som kan spela in vid bemötandet av barn. I vårt kommande arbete vill vi ta lärdom av det som framkommer i vår undersökning. Genom detta ska vi kunna utvecklas att bli bättre pedagoger.

1.3 Problemprecisering

Vi har kommit fram till följande frågeställningar:

- Hur bemöter pedagogerna barnen vid en lämning på förskolan?
- Vilka faktorer påverkar bemötandet?
- Vilken betydelse har kompetensen för pedagogernas bemötande?

1.4 Arbetets upplägg

I vår litteraturgenomgång har vi valt att ta upp hur miljön påverkar bemötandet men även vilken kompetens som krävs för att kunna bemöta barnen på ett bra sätt. I litteraturdelen kommer vi även att ta upp om bemötande, samspel mellan pedagogerna, barnsyn samt hur en bra lämning kan gå till. I empirin kommer vi att inleda med att beskriva vår undersökningsgrupp och undersökningsmetod. Därefter följer trovärdighet, genomförande och etiska principer. I resultatredovisningen kommer resultatet av intervjuer och observationer att redovisas. I slutet av vår empiridel kommer en jämförande analys där vi har sammanställt intervjuerna och observationerna. I diskussionen kommer vi diskutera vårt resultat kopplat till litteraturen och våra egna åsikter.

2 Litteraturgenomgång

I vår litteraturgenomgång har vi valt att ta upp begrepp som vi anser spelar en viktig roll för vårt arbete. Bakomliggande fakta till vårt arbete är hur miljön påverkar bemötandet men även vilken kompetens som krävs för att kunna bemöta barnen på ett bra sätt. I litteraturdelen kommer det tas upp om bemötande, samspel mellan pedagogerna, barnsyn samt hur en bra lämning kan gå till.

2.1 Miljö

Vi har valt att redovisa miljön genom att presentera den under två underrubriker, den fysiska miljön och den psykosociala miljön. Den fysiska miljön tar upp hur verksamheten på förskolan bör vara utformad och den psykosociala miljön tar upp bland annat hur man bör vara mot varandra.

2.1.1 Den fysiska miljön

Det första intrycket spelar en viktig roll för hur vi värderar förskolans miljö och verksamheten som sker där. En mängd olika intryck möter en när man tar första klivet in på förskolan. Dessa intryck kan se olika ut beroende på om man är vuxen eller barn. Faktorer som genomsyrar vår syn på verksamheten är ordning eller stökighet, inredning och personalens inställning till verksamheten. Stökighet behöver inte betyda att man får en negativ syn på verksamheten, utan det kan snarare inbjuda till lek. Inbjudan till lek och trivsel kan lätt städas bort med för mycket ordning (Fagerli m.fl., 2001). Läroplanen för förskolan poängterar vikten av att: ”Förskolan skall vara öppen, innehållsrik och inbjudande” (Lpfö 98, s. 8).

Hur miljön är organiserad är en viktig del i hur barn har möjlighet att utveckla sina kompetenser. Miljön på förskolan utmärker hur pedagogerna signalerar hur vi tror på barnens kompetens. Pedagogerna spelar en viktig roll i hur rum och material presenteras och organiseras. Detta har en avgörande roll i hur barn uppfattar och skapar mening i förskolans verksamhet (Johansson & Pramling Samuelsson, 2003).

Larsson och Palmer (2008) noterar mot tidigare forskning som anser att det inte finns en enda regel för hur den pedagogiska miljön ska se ut, utan vi måste utgå från de barn och den barngrupp som vistas i miljön. Fagerli m.fl. (2001) poängterar vikten av att skapa en trygghet

för både barn, föräldrar och för pedagogerna. Små saker kan vara betydelsefulla för verksamheten så som veckoplanering och allmän information.

På vissa förskolor möts föräldrarna redan i hallen av stora plakater med diverse uppmaningar som ”Använd skoskydd” eller ”Skriv upp semester” etc. Med skriftliga föreskrifter som dessa grundas det inte ett gemensamt förtroende mellan pedagogerna och föräldrarna. De avslöjar i stället förskolans syn på föräldrar som några som måste tillrättavisas och de förväntas följa dessa regler (Granberg, 1998).

2.1.2 Den psykosociala miljön

Det finns flera faktorer som är avgörande för en bra social och psykisk miljö. God kommunikation och att man har en nära relation till varandra är av stor betydelse. Samtalstonen är också en viktig faktor. Förekommer det högljudda röster, gräl, tjat eller är det skratt, leenden som visar goda relationer och en bra stämning? Dessa ljudbilder avslöjar vilken stämning och vilken miljö som finns på förskolan (Fagerli m.fl. , 2001). Även i läroplanen för förskolan tar man upp miljöns betydelse: ”Förskolan skall erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet” (Lpfö 98, s.5).

Förskolans miljö ska vara utarbetad så att det pedagogiska arbetet kan stödjas och underlättas. Det är viktigt att miljön är överblickbar så att kontakten mellan barnen och pedagogerna underlättas, men man får inte glömma att barnen behöver leka och koppla av i avskildhet utifrån sitt perspektiv. Verksamheten ska även anpassas efter barnen som deltar i den och efter deras behov (Skolverkets allmänna råd, 2005). Det krävs att en förskollärare har goda kunskaper om hur barn lär sig och utvecklas för att förstå vilken betydelse miljön har för barnets uppväxt (Stenmalm Sjöblom & Johansson, 1992). Detta poängteras i läroplanen för förskolan: ”Alla som arbetar i förskolan skall samarbeta för att erbjuda en god miljö för utveckling, lek och lärande” (Lpfö 98, s.10).

Nordstrand (2008) framhåller att: ”Enligt Vygotskij krävs en aktiv elev, en aktiv lärare och en aktiv miljö. Det är den sociala miljön som utvecklar elevens handlingar. Miljön påverkar eleven, den är aktiv och dynamisk, och läraren har en viktig roll i att organisera miljön” (s. 22).

2.2 Kompetens

Ett arbetslag kan se ut på många olika sätt, man kan ha olika utbildningar, olika erfarenheter och alla kan ha olika personliga förutsättningar. För att arbetet i arbetslaget ska bli så bra som möjligt är det viktigt att man uppmuntrar och respekterar varandras olika kompetenser. Man måste helt enkelt sträva efter att arbetsklimatet blir så bra som möjligt. Om de olika kompetenserna ska bli en tillgång i arbetet handlar det om att alla som jobbar i arbetslaget vågar visa sin kompetens och sina specialkunskaper (Niss & Söderström, 2006). Även läroplanen för förskolan tar upp personalens betydelse för verksamheten: ”I förskolan skall det finnas personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnens behov av omsorg och en god pedagogisk verksamhet kan tillgodoses” (Lpfö 98, s. 5).

För att kunna växa och utvecklas i sitt arbete behöver alla uppmuntran och få känna att de är duktiga på det man gör. Att både kunna ge och ta emot beröm och kritik är en konst, men det är det som gör att man växer i sin yrkesroll. Att använda sig av så kallad feedback gör att man stärks och utvecklas i sitt arbete. Detta kan vara något man förknippar med obehag, framför allt att ge kritik. Det är därför viktigt att man säger det på rätt sätt. Det allra bästa är att man tillsammans i arbetslaget pratar om det och kommer fram till ett gemensamt arbetssätt för att undvika missförstånd (Niss & Söderström, 2006).

Niss och Söderström framhåller att:

När synpunkter ges i form av jag-budskap underlättas kommunikationen. Det innebär att jag utgår från mig själv och mina egna behov och ger uttryck för vad som är viktigt för mig. Då kan även känsliga ämnen framföras utan att det uppstår missförstånd eller uppfattas som en kränkning (Niss & Söderström, 2006, s. 19).

Niss och Söderström (2006) menar att finns det en arbetsglädje i arbetslaget så stärks gemenskapen. Detta är även något som barnen känner av, har man ett bra arbetsklimat i gruppen smittar det av sig på barnen och de känner lust och glädje. Att vistas i detta arbetsklimat gör även att man skapar en trygghet hos barnen som gör att de kan ha roligt tillsammans. ”Glädje och humor måste finnas med i arbetet med barnen” (s. 20).

Forslund och Jacobsen (2000) anser att utmärkande för en professionell kompetens är att man i situationer snabbt får grepp om situationen genom att reagera omedelbart och handla på ett lämpligt sätt. För att kunna göra detta behöver man ha med sig en del redskap så som

kunskaper, färdigheter och erfarenheter. En professionell kompetens innebär även att man kan formulera mål och strategier för att kunna lösa en viss situation. ”Den professionelle kan bemöta och hantera problem på ett flexibelt, relevant och kunnigt sätt” (s. 18). Att personalen ska ha en professionell kompetens poängteras i läroplanen för förskolan: ”För att läroplanens mål skall uppfyllas krävs en väl utbildad personal som får möjlighet till kompetensutveckling och det stöd som krävs för att de professionellt skall kunna utföra sitt arbete” (Lpfö 98, s. 4).

2.3 Samverkan mellan pedagogerna

I förskolans verksamhet är det många som ska kunna samarbeta, både barn och personal. Hos förskolans personal är det ännu viktigare att kunna samarbeta eftersom de jobbar med samma individer. Det krävs då en sammanhållning i hur vi bemöter barnen där vi måste vara professionella och att alla i personalen använder samma bemötande. För att detta ska vara möjligt krävs att man tillsammans jobbar fram ett gemensamt förhållningssätt (Carlander m. fl. 2001). Samspelets betydelse för verksamheten poängteras även i läroplanen för förskolan: ”Lärandet skall baseras såväl på samspel mellan vuxna och barn som på att barnen lär av varandra” (Lpfö 98, s. 10).

Vi är alla olika individer och det spelar en viktig roll i kontakten med andra människor. Självklart jobbar vi inte lika bra med alla utan ibland drar vi åt olika håll, medan en del människor kan komplettera varandra på ett bra sätt. Ofta är vi dessvärre omedvetna om vår egen personlighet och det är detta som ibland kan ställa till problem för oss i samarbetet med andra människor. Viktigast att tänka på då är att vi måste vara professionella i vår yrkesroll och det krävs av oss att kunna samarbeta med våra kollegor (Carlander m.fl., 2001). Det poängteras även i läroplanen för förskolan: ”Omsorg om och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter skall lyftas fram och synliggöras i verksamheten” (Lpfö 98, s. 7). Detta tar även Forslund och Jacobsen upp:

Den enskilde yrkesutövaren kan därför både dela med sig av sitt praktiska och teoretiska kunnande och få del av andras erfarenheter och kunskaper. På så sett uppstår det ett givande samspel där kollegor bidrar till varandras utveckling både som yrkesmänniskor och som människor i stort (Forslund & Jacobsen, 2000, s. 24).

En grupp ska utmärkas av att alla medlemmar har samma kunskaps – och erfarenhetsvärld, oftast leder detta till att man har samma tanke – och beteendestil. Detta kan anses som

tvingande men det kan också leda till större kommunikation och förståelse hos gruppmedlemmarna (Forslund & Jacobsen, 2000). I ett arbetslag kan det ibland hända att man missar att informera varandra om olika saker. Detta kan då få konsekvenser av att man säger olika saker till barnen vilket gör att barnen kan bli starkt påverkade. För att barnen ska kunna känna trygghet på förskolan krävs att alla i personalen använder samma förhållningssätt (Carlander m.fl., 2001).

Carlander m.fl. framhåller att:

Det är viktigt att ha en gemensam policy som omfattas av alla - ”så här gör vi på den här avdelningen”. Det räcker dock inte att utforma en sådan policy och sedan slå sig till ro. Det innebär istället ett ständigt arbete att förankra regler och förhållningssätt hos all personal och förmedla dessa till dem som är nya (Carlander m.fl. 2001 s. 64).

2.4 Lämnning

Holmstedt Lothigius (1997) menar att forskning tyder på att barnets ålder har betydelse för separationsreaktionen. Barn som är i åldern 1,5- 2,5 år visade mera av negativa reaktioner vid lämningsituationen i jämförande med barnen i åldern 2,5- 6 år. När barnen blir lämnade på förskolan av föräldrarna till någon av personalen anses det för barnet innebära en speciell övergångsfas. När föräldrarna har lämnat förskolan kan då barnet reagera med en kortare stunds protest, med gråt eller med att bli inaktiv en stund. Holmstedt Lothigius (1997) noterar en tidigare forskning som har undersökt barns kontakt samt barnens reaktioner vid en lämnning. Studien visade att om pedagogerna inte var åtkomliga blev de yngre barnen förvirrade och såg frånvarande ut. Om däremot pedagogerna var åtkomliga var barnen mer öppna, nyfikna och lekte mer åldersinriktat. I de äldre barnens lämnning på förskolan blev inte personalens åtkomlighet lika betydelsefull.

Granberg (1998) anser att föräldrarsamverkan börjar vid första kontakten med förskolan det vill säga vid inskolningen. Sedan byggs samarbetet vidare i den dagliga kontakten då pedagogerna och föräldrarna möts för lämnning och hämtning på förskolan. Dessa möten är oftast korta men viktiga möten och de bör planeras så att det finns goda förutsättningar till samtal.

Granberg framhåller att:

Förskolans tamburkontakt kan jämföras med hur vi beter oss när vi får gäster hemma. Då är det självklart att möta gästerna i hallen, hälsa dem välkomna, be dem stiga in och se till att de installerar sig tillsammans med övriga gäster. När de går är det lika givet att följa dem till dörren, prata lite om hur kvällen varit, tacka för besöket och önska dem välkomna tillbaka. Samma tillmötesgående omtanke bör vara kännetecknen för förskolans tamburkontakt (Granberg, 1998, s. 27).

Hårsman (1994) upptäcker i sin undersökning att det mest typiska under anpassningsperioden till förskolan då barnen lämnats på förskolan är att de gråter (56 %). Det är ovanligt att barnen är tillfredsställda och att de ler eller vinkar till föräldrarna då de går från förskolan. Däremot vid återföreningen är det 46 % av barnen som är positiva och möter föräldrarna med ett glatt ansiktsuttryck, omedelbar ögonkontakt och leende. Cirka en femtedel av barnen är känslomässigt neutrala och 29 % reagerar med ett undvikande beteende. Andra studier visar även på att separations- och återföreningsreaktioner vid dagliga separationer är relaterade till varandra.

Enligt studier som gjorts på barn i åldrarna 1-4 år kan ett införande av dagliga separationer leda till gråt, missnöje, mat- och sömnproblem i den nya omsorgsmiljön, men även en förhöjd aktivitetsnivå samt aggressionsuttryck. Dessa reaktioner kan tolkas som separationsreaktioner till följd av separationerna från föräldrarna (Hårsman, 1994).

De vuxna måste tillsammans bestämma när det är tid för föräldern att gå. Det är inget beslut som barnet ska behöva ta eller kunna påverka. Om föräldrarna och pedagogerna har kommit överens innan om hjälp måste det alltid vara tydligt och ansvaret ligger då hos pedagogen. Det kan vara svårt att finna bra lösningar men att fråga föräldrarna hur de vill ha det är viktigt. Genom att tillsammans prata om det som händer och hur det känns blir det lättare att finna gemensamma lösningar. Tilltron för varandra leder till ett positivt arbetsklimat, vilket barnet mår bra av att känna att föräldern och pedagogen har en bra kontakt (Niss & Söderström, 2006). På morgonen när barnen blir lämnade på förskolan är det viktigt att varje barn och förälder blir bemött av en vuxen. Föräldrarna ska inte behöva söka efter någon pedagog för att lämna över sitt barn. För vissa barn kan det vara svårt att anpassa sig i förskolan samtidigt som de ska skiljas från föräldrarna. Som förälder bär man med sig den bilden av morgonens mottagande på förskolan hela dagen. Den bilden påverkar föräldrarnas förtroende för förskolan. Föräldrarnas förtroende för personalen är något som byggs upp under en längre

period och påverkas av den dagliga kontakten. För att få föräldrasamverkan att fungera i det stora hela krävs att även tamburkontakten fungerar väl (Granberg, 1998).

När barn och föräldrar kommer till förskolan ska de känna sig välkomna. För att barnen ska känna sig betydelsefulla behöver de känna sig sedda och viktiga. Därför bör pedagogerna hälsa god morgon på barnet först och sedan på föräldern. Som pedagog bör man visa sin glädje över att de ses igen, att barnet har återkommit till förskolan. Det underlättar för föräldrarna att lämna sitt barn när de ser att pedagogen och barnet möts (Niss & Söderström, 2006).

Föräldrar och barn ska förväntas hälsas välkomna i lugn och ro. Pedagogerna och föräldrarna kan då växla meddelande om hur morgonen har varit och vad som väntar under dagen. Pedagogen tar emot barnet och hjälper föräldrar och barn att skiljas åt. Det är inte bara föräldrarnas dag som påverkas av morgonens mottagande utan även barnets dag. Morgonens tamburkontakt spelar en viktig roll i barnens liv, det handlar både om att bli välkommen på rätt sätt, att få barnen att bilda en kontakt med förskolans värld och att kunna ta ett avsked till föräldern (Granberg, 1998). Många föräldrar och barn har svårt att skiljas åt på morgonen. Att behöva lämna sina föräldrar kan för barnet kännas trist och då är det självklart för barnet att vara ledsen och arg. Det är svårt för föräldrarna att lämna sitt barn och gå när det är ledset och gråter och då behöver de hjälp av pedagogen. Det är besvärligt att trösta ett barn så länge föräldern är kvar på förskolan (Niss & Söderström, 2006).

Holmstedt Lothigius framhåller att:

Man är både aktiv och passiv vid mottagandet, det är ju den där lilla dialogen man har samtidigt med barnet och pratar om vad dom tar av sig och vad dom har med sig...samtidigt är det viktigt att mamman gör det här lilla avskedet från barnet samtidigt som jag finns till hands...för övergången måste ju vara smidig för sen ska hon ju lämna över barnet (Holmstedt Lothigius, 1997 s.45).

Holmstedt Lothigius (1997) noterar en tidigare forskning där man har intervjuat förskollärare om deras förhållningssätt till lämning på förskolan. Alla intervjuade förskollärare anser att lämning och hämtning är svåra situationer att förhålla sig till och att man som pedagog har skilda synsätt omkring samspelet med barn och föräldrar. Niss och Söderström (2006) menar att bli lämnad av sina föräldrar på sin egen avdelning är speciellt viktigt för de mindre barnen.

Det bästa för barnen hade varit om de varje morgon hade mötts av samma pedagog, men det är ju oftast omöjligt att genomföra. Det är viktigt att de minsta barnen prioriteras när det gäller att skapa kontinuitet och trygghet. Om en förskola har flera avdelningar så vore det lämpligt att det är småbarnsavdelningen som alltid har morgonöppningen.

Det som är avgörandet för hur barnet klarar separationen är vilken relation de har till pedagogen som tar emot dem. När det finns en trygg anknytning till pedagogen kommer barnet klara av att föräldern lämnar dem lättare. Barns beteende vid en lämning varierar starkt. En del barn gråter medan andra vinkar till sina föräldrar glatt och nöjt. Det är ett stort och viktigt ansvar som pedagogerna har på morgonen att ta emot barnen. Det är en viktig del av pedagogens arbete (Niss & Söderström, 2006). Det ställs höga krav på pedagogerna att ta emot barn och föräldrar på ett positivt och personligt sätt samtidigt som man tar hand om de barn som redan har kommit till förskolan som finns inne på avdelningen. Då kan det vara besvärligt att få den lugna start på dagen som man vill ha. Till stor hjälp kan en klar och tydlig arbetsfördelning vara (Niss & Söderström, 2006).

Syftet med tamburkontakt är att underlätta barnets övergång mellan hemmet och förskolan. Det handlar även om att det ska bli ett ömsesidigt förtroende mellan hem och förskola där man gör föräldrarna delaktiga i sina barns vardag på förskolan. För att det ska bli en bra tamburkontakt måste den fysiska miljön vara inbjudande. Det är viktigt att pedagogerna är närvarande och serviceinriktade för att barn och föräldrar ska känna sig välkomna (Granberg, 1998).

Niss och Söderström (2006) framhåller att:

I forskningen betonas att det är många olika faktorer som påverkar anknytningsprocessen. Det som kännetecknar anknytningspersonen är barnets beroendeförhållande till personen. Hur anknytningen kommer att utvecklas beror på den vuxnes känslomässiga relation till barnet. En trygg anknytning kräver att den vuxne har förmåga och ork att skapa en positiv känslomässig relation till barnet, är lyhörd för barnets behov och har möjligheter att bemöta de behov som barnet har. Förmågan att tillgodose barnets behov är avgörande för en trygg anknytning. Förutom pedagogens förmåga krävs pedagogens tid i mötet med barnet (s. 32).

Relationen mellan pedagogerna och barnet är grunden för barnets trygghet. Trygga barn tar för sig, lär sig och trivs på förskolan. Det är pedagogernas ansvar att utveckla en trygg relation. Separationen från föräldrarna kommer att underlättas om barnet har en möjlighet till ett positivt samspel med pedagogerna. Barnet kommer att kunna stå ut med att bli lämnat när

det finns en trygg relation mellan barnet och pedagogen som tar emot (Niss & Söderström, 2006).

2.5 Bemötande

Alla pedagoger som arbetar i förskolan måste vara serviceinriktade. Bemöts barnet med avståndstagande känner föräldrarna det som att pedagogerna tar avstånd från deras barn. Får däremot barnet beröm och uppmuntran blir föräldrarna stolta och ser på det som ett erkännande av dem själva (Granberg, 1998). Barnet behöver få en del av de vuxna det vill säga av pedagogerna för att omsorgen av barnet ska få en hög kvalitet. Barnen kräver vuxna som är mottagliga för barnets behov och har en förståelse för hur behovet ska tillgodoses. Barnet behöver bli bemött och bekräftat som en enskild varelse med egna behov och önskningsar (Niss & Söderström, 2006).

Vissa barn är lätta att få kontakt med, de har goda erfarenheter av att vuxna är bra och viktiga för dem. De barnen förväntar sig ett positivt och respektfullt bemötande av de vuxna. En del barn kan ta lång tid på sig innan de visar förtroende för pedagogerna. En orsak till det kan vara att barnets erfarenhet av vuxna inte är så positiv. Barn som är blyga, osäkra eller rädda för andra vuxna håller sig avvaktande i början i sin kontakt med pedagogerna. Dessa barn kräver ett större engagemang och flexibilitet av pedagogerna än andra barn (Niss & Söderström, 2006).

Niss och Söderström (2006) anser att ett personligt bemötande och respekt för det enskilda barnet är avgörande för att barnet ska kunna växa och utvecklas till en kreativ och trygg individ i gruppen. Även Colnerud och Granström (2006) lägger stor vikt vid bemötandet: ”Lärare förbinder sig att i sin yrkesutövning alltid bemöta eleverna med respekt för deras person och integritet samt skydda varje individ mot skada, kränkning och trakasserier” (s. 206).

2.5.1 Barnperspektiv

Johansson och Pramling Samuelsson (2003) poängterar att i läroplanen lyfts det fram om barnens perspektiv, deras syn på världen och deras omgivning. För att se och förstå saker från ett barns perspektiv är vi pedagoger tvungna att tolka det som barn gör och säger. Pedagogernas föreställningar om barn styr hur vi tolkar dem. Det är därför viktigt att som

pedagog tänka på vilken grundsyn man har. Det handlar om att förstå barnen och det de uttrycker som meningsfullt. Niss & Söderström anser att:

Förskolans läroplan ställer ett krav som är oerhört högt, nämligen att verksamheten skall tillgodose varje barns behov. Det gör att alla som arbetar i förskolan måste ta hänsyn till det unika hos varje barn. Allt samspel bygger på ömsesidighet. Både barn och vuxna behöver bli bekräftade. Att känna sig omtyckt och respekterad är en förutsättning för att självkänslan ska kunna utvecklas hos både barn och vuxna. Det är viktigt att som pedagog inte underskatta sin betydelse för barnet. Föräldrars betydelse minskar inte för att man betonar pedagogens betydelse för barnet (Niss & Söderström, 2006 s.41).

Johansson och Pramling Samuelsson (2003) anser att som pedagog har vi alltid en del i tolkningen av barns perspektiv och på så vis kunna ha kunskap om och vara öppen för barns uttryck. Det är viktigt att alla som arbetar i förskolan blir medvetna om deras tolkning av barn. ”Man ska kunna tolka utan att övertolka. Inte minst viktigt att vara ödmjuk och inse att det är en liten skärva av barnens värld man fångar” (s. 24). Våra föreställningar, kunskaper och attityder gör att vi får både svårigheter och möjligheter att komma nära barnens värld. Pedagogers kunskap och barnsyn är avgörande för hur vi kan förstå barns perspektiv. Barns perspektiv kan ses som en mångfald på många olika sätt om hur man förstår sin omvärld (Johansson & Pramling Samuelsson, 2003). I förskolan behöver det finnas medvetna, reflekterande pedagoger som försöker komma nära barns perspektiv och som inte är rädda för lite kaos. Det borde finnas fler tillfällen till samtal, både spontana och planerade, i förskolan mellan pedagoger och barn för att man lättare ska kunna förstå varandra (Björkman nr 1/2007).

Niss och Söderström (2006) noterar en tidigare forskning att hur barnet kommer att tro på sig själv och sin förmåga handlar om hur omgivningen ser och bemöter barnet. ”Barnets inre värld är den uppfattning och de känslor som barnet får om sig själv och sina omsorgsgivare” (s. 28).

2.6 Sammanfattning av litteratur

I vår litteraturgenomgång har vi tagit upp olika begrepp som vi grundar vår forskning på. Litteraturen ger en helhet där vi får in begrepp som miljö, kompetens, samverkan mellan pedagogerna, lämning, bemötande och barnperspektiv. Detta ger oss en bra utgångspunkt för

vår forskning. Vi inleder med att ta upp om miljön på förskolan. Både den fysiska, psykiska och sociala miljön. Därefter följer en redogörelse om kompetens och samverkan mellan pedagogerna. Framför allt läroplanen tar upp att barnen i förskolan har rätt till välutbildade pedagoger som kan tillgodose deras behov. Pedagogerna ska även ha rätt till kompetensutveckling. Samverkan mellan pedagogerna är också en viktig faktor som måste fungera för att alla i förskolans verksamhet ska kunna trivas. En god samverkan mellan pedagogerna leder ofta till att man får liknade syn på verksamheten vilket gör att ett gemensamt förhållningssätt skapas.

Vi har valt att lägga störst vikt vid barnens lämningar på förskolan. Lämningen spelar en viktig roll för barnens dag på förskolan. Blir det fel vid lämningen kan hela dagen påverkas. Vi har tagit upp olika metoder för hur en bra lämning bör gå till. Främst hur viktigt det är att möta barnen ute i tamburen, dock får man inte glömma att detta inte alltid är genomförbart. Det är även viktigt att lämningen känns bra för alla både pedagoger, barn och föräldrar. Det är pedagogernas ansvar att ha ett gott bemötande till barnen det är trots allt ett serviceinriktat yrke. Som pedagog bör man inte glömma bort barnen, det är dem som ska vara i centrum och behöver bli bekräftade vid lämningen. Man bör därför ta första kontakten med barnet och tänka ur ett barnperspektiv.

3 Empiri

Vi har valt att börja med att beskriva vår undersökningsgrupp, undersökningsmetod och i vilken verksamhet undersökningen har genomförts i. Därefter följer trovärdighet, genomförande samt de etiska principerna. I resultatredovisningen redovisar vi resultatet av våra intervjuer och observationer med en slutsats efter. Vi kommer att avsluta med en jämförande analys där vi sammanställer intervjuerna med observationerna.

3.1 Val av undersökningsgrupp

Undersökningen har gjorts på två olika förskolor i två mindre kommuner i Sydsverige. Syftet är inte att undersöka skillnader mellan förskolorna i respektive kommun utan att undersöka kompetensen mellan barnskötare och förskollärare. Undersökningen har gjorts på en 1-5 års avdelning och en 2,5-5 års avdelning. Vi har båda anknytning till förskolor i vår hemkommun och det kändes därför naturligt att genomföra undersökningen där, eftersom vi är insatta i den verksamheten och har en bra relation till pedagogerna där. Våra intervjupersoner är alla kvinnor i åldrarna 32 år till 53 år. I undersökningen förekommer fyra förskollärare och fyra barnskötare som alla har varit verksamma inom förskolan under minst fem års tid. Eftersom alla intervjupersonerna är pedagoger har vi valt att benämna dem från *A-H*. För att förtydliga vilken utbildning de har benämns de som *förskollärare* eller *barnskötare*.

Förskollärare A är en kvinna som är 33 år och har varit yrkesverksam som förskollärare i 10 år. Ett par gånger om året går hon på fortbildning med olika innehåll. Hitintills har ingen fortbildning inriktat sig på bemötande. *Förskollärare B* är en kvinna som är 43 år och har varit yrkesverksam som förskollärare i 20 år. Även hon går på fortbildning ett par gånger om året med varierande innehåll. *Förskollärare C* är en kvinna som är 47 år och har varit yrkesverksam som förskollärare i 26 år. Ett par gånger om året går hon på fortbildning med olika innehåll. *Förskollärare D* är en kvinna som är 50 år och har varit yrkesverksam som förskollärare i 25 år. Hitintills i år har hon inte varit på någon fortbildning på grund av olika anledningar. *Barnskötare E* är en kvinna som är 45 år och har varit yrkesverksam som barnskötare i 25 år. *Barnskötare F* är en kvinna som är 41 år och har varit yrkesverksam som barnskötare i 19 år. Båda dessa har varit på olika fortbildningar under året. *Barnskötare G* är en kvinna som är 43 år och har varit yrkesverksam som barnskötare i 3,5 år. Hon går just nu en utbildning för ökad kompetens som ska bredda hennes barnskötarutbildning hos barnskötare. *Barnskötare H* är en kvinna som är 31 år och har varit yrkesverksam som

barnskötare i 12 år. Även hon går just nu en utbildning för ökad kompetens som ska bredda deras barnskötarutbildning.

3.2 Val av undersökningsmetod

Som undersökningsmetod har vi använt oss av kvalitativ forskning. Genom att använda en kvalitativ forskningsmetod har vi fått en djupare kunskap än om vi hade använt en kvantitativ forskningsmetod (Patel & Davidson, 2003). Valet av tillvägagångssätt är semistrukturerade intervjuer. Detta innebär att vi som intervjuare har en färdig mall av frågor som ska besvaras. För att den intervjuade skulle kunna utveckla sina synpunkter var svaren öppna och gav utrymme för den intervjuades tankar. Vidare har vi valt att använda oss av systematisk observation där vi har använt oss av ett observationsschema (Denscombe, 2000). För att ha samma utgångspunkt har vi följt samma observationsmall genom att ”vara uppmärksamma på samma aktiviteter, hålla utkik efter samma saker och registrera data systematiskt och grundligt. För att uppnå dessa tre mål innehåller observationsscheman en lista med punkter som fungerar som en form av checklista” (Denscombe, 2000, s.168).

Utgångspunkten för våra observationer är att vi har varit närvarande vid ett flertal lämningar på förskolorna. För att förtydliga observationen satte vi oss ner och sammanfattade i löpande text det vi sett under observationen. För att upptäcka förändringar har observationerna gjorts i två omgångar. För att få en bredd på våra intervjuer har vi valt att göra intervjuerna på ett flertal pedagoger i verksamheten.

3.3 Trovärdighet

Patel och Davidsson (2003) menar att när man genomför en kvalitativ studie måste man veta att man undersöker det som är relevant för studien, det vill säga att man har en god validitet. Studien måste även göras på ett tillförlitligt sätt, det vill säga att man har en god reliabilitet. Dessa båda står i ett visst förhållande till varandra. För att vi ska kunna veta vad vi mäter så måste mätningen vara tillförlitlig. Vi utgår från att vår undersökning är trovärdig. Vi anser att vi har en god validitet och reliabilitet i vår undersökning vilket innebär att den data vi har samlat in är exakta, riktiga och träffsäkra och även att vi har utfört vår undersökning på ett tillförlitligt sätt (Patel & Davidson, 2003). Undersökningen bygger på intervjuer och observationer från två olika förskolor och dess pedagoger. Det gör att vi har fått en ganska klar bild över pedagogernas bemötande av barnen och vilken syn de har på det. Vi anser att resultatet hade blivit liknade om vi hade valt att utföra undersökningen på en förskola i en

större stad. Möjligtvis hade undersökningen gett ett annat resultat om vi utfört den på två avdelningar som hade exakt samma ålder på barnen. Om observationerna gjorts tillsammans på de båda förskolorna istället för enskilt hade kanske resultatet blivit annorlunda då man ser och uppfattar situationer olika.

3.4 Genomförande

I samband med besöket på de båda förskolorna förklara vi för pedagogerna vad vårt examensarbete skulle handla om och om de var intresserade att ställa upp på vår undersökning. Samtal med föräldrar gjordes om att observationer skulle göras vid barnens lämning, de fick möjlighet till att ge sitt medgivande eller ej. Både observationer och intervjuer genomfördes sen under fem veckors tid slumpmässigt. Eftersom vi genomförde vår undersökning på olika förskolor använde vi oss av ett observationsschema för att utgångspunkten skulle vara den samma. Efter varje observation sammanfattade vi i löpande text det som framkommit under observationen. Vid intervjuerna använde vi oss av bandinspelning för att få ut så mycket som möjligt. Materialet som bestod av observationsscheman och bandade intervjuer bearbetade vi sedan tillsammans. Då vi valt att använda oss av ett observationsschema som båda följt, var materialet begränsat och inte lika omfattande som om vi skulle ha gjort vanliga observationer.

Intervjuerna med de åtta pedagogerna genomfördes på deras respektive arbetsplatser. De genomfördes i deras personalrum eller annat ledigt rum. Närvarande vid intervjuerna var pedagogen som blev intervjuad och intervjuaren. Intervjun inleddes med att förklara vad vårt examensarbete handlar om därefter genomförde vi intervjuerna med de semistrukturerade intervjufrågorna (se bilaga 1). Även observationerna av pedagogerna har gjorts på deras arbetsplats i samband med lämningen på morgonen. Under observationerna följde vi vårt observationsschema (se bilaga 2).

3.5 Etiska principer

Vi inledde intervjuerna med att förklara vad vårt examensarbete ska handla om och att det är en C-uppsats. Eftersom vi båda har anknytning till respektive förskola och känner pedagogerna sedan tidigare behövdes ingen närmre presentation av oss. Vi förklarade för de intervjuade att de kommer att vara anonyma i vår undersökning och att svaren kommer att behandlas konfidentiellt. Konfidentialitet i forskning innebär att data som identifierar intervjupersonen kommer inte att redovisas det vill säga att det kommer behandlar

konfidentiellt (Kvale, 1997). Efter sammanställningen av intervjuerna kommer intervjuerna på bandet att raderas. Intervjuerna är frivilliga och kan när som helst avslutas om så önskas.

4 Resultatredovisning

Under denna del ska vi redovisa vårt resultat av intervjuerna och observationerna med en slutsats efter. Vi avslutar med en jämförande analys där vi valt att sammanställa intervjuerna med observationerna.

4.1 Intervjuer

Vi har valt att redovisa våra intervjuer under följande sju rubriker; pedagogernas syn på en bra lämning, begrepp som pedagogerna förknippar med en lämning, pedagogernas syn på betydelsen av första mötet på dagen, rutiner som förekommer vid en lämning, ritualer som är viktiga vid en lämning, pedagogernas syn på föräldrarnas roll vid en lämning och pedagogernas syn på vad som behöver utvecklas för att lämningen ska bli så bra som möjligt för barnet.

4.1.1 Pedagogernas syn på en bra lämning

På frågan vad pedagogerna anser vara en bra lämning framkom följande:

Förskollärare A anser att en bra lämning är när det känns bra för alla, det vill säga barnet, föräldrarna och pedagogerna. Förskollärare B och barnskötare E anser att ett glatt barn är ett tecken på en bra lämning. Medan barnskötare F poängterar vikten av trygghet, att barnet kan lämna sina föräldrar och med glädje följa med in på avdelningen. Barnskötare G poängterar hur viktigt det är att möta barnen i hallen. Även förskollärare D framhåller möjligheten att möta barnen i hallen. Hon ser ju gärna ”att man går ut och möter den som kommer men det är inte alltid genomförbart. Dels för att man ska behöva få någon information och dels att man läser av barnet redan där. Säger några ord till varandra, första kontakten”. Att utbyta information är även något som förskollärare C poängterar. Hon menar att är det något särskilt som rör barnet vill man veta det eftersom det kan påverka barnet. Det är därför viktigt att få tid till att utbyta information. Barnskötare H anser att en ”bra lämning är olika från barn till barn. Vad som är en bra lämning beror på barnet vilket barn det är. En del barn springer in direkt de har fått av sig kläderna medan andra barn får man möta i hallen och ta med sig in på avdelningen”.

Pedagogernas syn på en bra lämning varierar stort. Man framhåller vikten av glädje, trygghet, tid till utbyte av information samt att lämningen ska kännas bra för alla. Att man bemöter barnen i hallen är något som lyfts fram. Man påpekar dock att det inte alltid är genomförbart. Viktigt att tänka på är att lämningen ofta varierar från barn till barn.

4.1.2 Begrepp som pedagogerna förknippar med en lämning

På frågan om vilka begrepp som pedagogerna förknippar med en lämning framkom följande: Förskollärarna A och B förknippar begreppen avsked, hejdå, sorg och glädje vid en lämning. Barnskötare F förknippar lämningen med trygghet, förtroende, förståelse och att föräldrarna blir medvetna om att det inte hjälper barnen att de stannar kvar om de är ledsna. Det viktigaste är att göra det enkelt för barnet. Barnskötare E anser att det är viktigt att det blir en positiv situation både för barn och för föräldrar. Förskollärare D anser att det är viktigt att barnen känner att de blir sedda. ”Ett barn vill ju bli sedd. Den som lämnas vill bli sedd. Bekräftad att man kommer och är här”. Förskollärare C poängterar vikten av att barnen känner sig trygga på förskolan. ”Barnen ska känna sig trygga eftersom de ska byta miljö. Föräldrarna ska känna sig trygga och lämna sina barn här, ingen oro”. Barnskötare H anser även hon att tryggheten är viktig. Barnen ska känna sig välkomnande, trygga och att det ska kännas roligt att gå in på förskolan. Barnskötare G anser att det är viktigt att man är välkomnande och glad som pedagog.

De begreppen som pedagogerna förknippar med en lämning är sorg, trygghet och förtroende vilka kan kopplas till emotionella uttryck. En företeelse som förknippas med en lämning är avskedet där ordet hejdå ofta ingår. Det är viktigt att barnen känner sig trygga eftersom de ska byta miljö. Barnen vill bli sedda och bekräftade när de kommer till förskolan.

4.1.3 Pedagogernas syn på betydelsen av första mötet på dagen

På frågan om vilken betydelse första mötet på dagen har svarade pedagogerna följande: Barnskötare E och förskollärare B anser att första mötet på dagen spelar en viktig roll och avgör hur dagen kommer att bli. Blir det fel på morgonen så kan det hålla i sig. Barnskötare F anser att det är viktigt att man som pedagog ”är positiv och inget trygghet är viktigt, just att man tar sig tid med föräldrarna. Mötet i hallen är viktigt för att föräldrarna går härifrån och känner sig trygga, smittar av sig på barnen. Det är vi som måste göra föräldrarna uppmärksamma på hur viktigt det är”. Förskollärare A hävdar att det är viktigt att mötet i hallen blir bra. För barnen har det stor betydelse mycket mer än vad vi pedagoger tror. Det

behövs olika mycket beroende på vid vilken tidpunkt barnet är i sitt liv. Barnskötare G anser att om man kommer ut i hallen för att möta ett barn med sina föräldrar och man inte som pedagog har ett bra bemötande så kan föräldrarna bli högfärdiga och det kan då överföras på barnet. Men om man som pedagog är trevlig och glad så känner sig föräldrarna och barnen mer välkomna. Förskollärare D anser att första mötet på dagen har en stor betydelse för alla, barnet som kommer till förskolan, föräldrarna och för pedagogerna. Även förskollärare C poängterar vikten av ett bra första möte på dagen. Det kan fördärva mycket om det blir fel. För en del barn som inte får ta ett ordentligt avsked eller om något annat blivit fel på morgonen kan delar av deras dag vara fördärvad. Barnskötare H anser även hon att det har stor betydelse. Om man som pedagog är stressad så kan det hända att barnet blir argt och trilskas.

Pedagogernas syn på betydelsen av första mötet på dagen är i stora drag lika. De flesta pedagogerna anser att första mötet på dagen har en stor betydelse både för barnen, föräldrarna men även för pedagogerna själva. Det är viktigt att tänka på hur man som pedagog bemöter barnen och dess föräldrar. Det ska både kännas tryggt och inge trygghet.

4.1.4 Rutiner som förekommer vid en lämning

På frågan om vilka rutiner som förekommer vid en lämning framkom följande resultat:

Förskollärarna A och B och barnskötare F anser att det är föräldrarna som tillsammans med barnen bestämmer vilka rutiner som förekommer. De poängterar att det är något som ofta bestäms redan vid inskolningen. Förskollärare C menar att det är viktigt att det blir ett ordentligt avsked. Barnskötare E anser att det är viktigt att så ofta som det finns möjlighet bör man möta barnen i hallen. Det är viktigt att barnen uppmärksammas vid lämningen. Förskollärare D poängterar även hon mötet i hallen ”att man går ut och möter, pratar några ord olika med olika barn. Lär sig hur barnen fungerar”. Vilket även barnskötare H poängterar. De har ”inga särskilda rutiner som är nerskrivna men det är mer att personalen är samspelta som att alla går ut och möter i hallen. Och samma när de blir hämtade att man går med ut i hallen. Så att man känner att det blir en bra start och ett bra avslut”. Barnskötare G vet inte riktigt vilka rutiner som förekommer vid en lämning.

De rutiner som förekommer vid en lämning bestäms oftast av barnen och föräldrarna tillsammans redan vid inskolningen. Det är viktigt att det blir ett ordentligt avsked för barnen. När barnen kommer till förskolan är det bra om pedagogerna kommer ut i hallen och möter

barnet och deras föräldrar. Dock måste man ha överseende med att det inte alltid är genomförbart. Barnen måste få känna att de är uppmärksammade vid lämningen.

4.1.5 Ritualer som är viktiga vid en lämning

På frågan om vilka ritualer som är viktiga vid en lämning svarade pedagogerna följande:

Förskollärare D anser att ”barn som är svåra att lämna bestäms med föräldern så att man gör samma ritual alltid”. Hon menar även att det är viktigt att man inte drar ut på lämningen utan det är bättre föräldern går så snabbt som möjligt. Barnskötare G menar att en viktig ritual är att man hälsar på varandra genom att säga god morgon. Hon poängterar även vikten av att man pratar med barnet. Medan förskollärare A poängterar vikten av ett bra avsked. Förskollärare B anser att det är ”viktigt att man klart och tydligt visar att det är hejdå och att man ska gå och vi ses sen. Viktigt att man har den tryggheten hos barnet att föräldern kommer sen igen”. Även barnskötare H och F menar att det är viktigt att barnen får säga hejdå, ofta är det föräldrarna som vill ha ett avsked av barnen. Hon menar även att om barnen hinner springa in utan att få ha sagt hejdå hämtar hon gärna tillbaka dem för att det ska bli ett riktigt avsked. Förskollärare C anser att det inte förekommer några speciella ritualer vid en lämning. Medan barnskötare E menar att man använder sig av samma rutiner som ritualer vid en lämning.

En ritual som de flesta av pedagogerna anser är viktig vid en lämning är avskedet. Pedagogerna anser att det är viktigt att barnen får säga hejdå till sina föräldrar. Man lyfter även fram att man ska försöka göra lämningen så kort som möjligt framför allt med de barn som har svårt att bli lämnade.

4.1.6 Pedagogernas syn på föräldrarnas roll vid en lämning

På frågan om vilken roll föräldrarna spelar vid en lämning framkom följande:

Förskollärare A och B och barnskötare G anser att föräldrarna spelar en jätteviktig roll vid lämningen. Barnskötare E menar att barnen behöver ha en positiv bild när de blir lämnade. Hon påpekar att ”Samtidigt är det vår roll att förklara och göra föräldrarna uppmärksamma på hur viktigt det är. Är barnen ledsna när de går, bättre att ringa och kolla”. Barnskötare F anser att föräldrarna har en viktig roll vid lämningen. Ibland kan det vara föräldrarna som har svårt att släppa taget och det kan då bli en svår lämning. Hon hävdar att det bästa är om man kan göra lämningen så kort som möjligt. Förskollärare D menar dock att föräldrarnas roll varierar från förälder till förälder. Hon påpekar att det bästa är att man gemensamt kommer fram till

hur man ska göra. Även barnskötare H menar att föräldrarna har en ”stor roll men jag tycker ändå att vi personal har den största rollen vid en lämning. Genom att vi är pigga och glada och välkomnar barnet”. Förskollärare C poängterar även hur viktigt det är med ett avsked som gör att både barn och föräldrar känner sig nöjda.

Överlag anser pedagogerna att föräldrarna spelar en viktig roll vid lämningen. Trots detta poängterar man att det är pedagogerna som har den viktigaste rollen, det är hos dem ansvaret ligger att man tillsammans kommer fram till en lämning som känns bra för alla. Ofta varierar lämningen från förälder till förälder och därför är det extra viktigt att man tillsammans kommit fram till en lämning som känns bra för alla.

4.1.7 Pedagogernas syn på vad som behöver utvecklas vid lämningen

På frågan om vad som behöver utvecklas för att lämningen ska bli så bra som möjligt framkom följande:

Förskollärare A menar att ”det är svårt, det ligger återigen på att man måste ha ett bra samspel. Barnen måste känna trygghet för oss, de lämnar över det bästa de har, att vi ska ta hand om det till dem. Det är ett serviceyrke”. Även förskollärare B och barnskötare F poängterar att det handlar om ett bra samspel. Förhållandet mellan personal och föräldrar behöver utvecklas. Förskollärare C menar att det inte fungerar så bra när det gäller 15 timmars barnen. Ofta kommer alla samtidigt och det blir svårt och man hinner helt enkelt inte få tid till var och en. Barnskötare E anser att ”förståelsen och förtroende för varandra” behöver utvecklas. Barnskötare H anser att det i dag fungerar väldigt bra med lämningarna. Hon menar att de denna termin har en bra föräldra- och barngrupp. Hon menar även att de har en bra fördelning på vem som möter i hallen vilket gör att inte barn och föräldrar blir bundna till en pedagog. Även förskollärare D och barnskötare G anser att det över lag fungerar bra med lämningarna som det är idag.

Pedagogerna anser att lämningarna fungerar ganska bra i dagsläget. Trots detta finns det en del faktorer man behöver utveckla bland annat förståelsen och förtroendet för varandra men även samspelet mellan pedagogerna och föräldrarna. Man har även synpunkter på hur det fungerar med 15 timmars barnen, att alla kommer samtidigt och att det då blir svårt att hinna med att prata med alla.

4.2 Slutsats av intervjuer

I intervjuerna framkom det att alla pedagogerna (pedagog A, B, C, D, E, F, G och H) har likartad syn på lämningarna på förskolan. De har även liknande syn på hur man som pedagog ska agera för att lämningarna ska bli så bra om möjligt. Pedagogerna poängterar att det är viktigt att tänka på att alla barn är olika individer och en lämning måste anpassas efter det. Pedagogerna har även likartad syn på vad som är viktigt vid en lämning, begrepp som trygghet, förståelse, förtroende, glädje och avsked är betydande för barnen. Barnskötare G menar att det är viktigt att man som ”pedagog är glad och välkomnande”. Förskollärare A menar även att både föräldrar och barn måste känna trygghet för pedagogerna, ”de lämnar över det bästa de har, att vi ska ta hand om det till dem. Det är ett serviceyrke”. De flesta pedagogerna anser att föräldrarna spelar en viktig roll vid lämningen men påpekar att det är pedagogerna som har störst betydelse för att lämningen ska fungera bra. Förskollärare D menar att om man gemensamt kommer fram till hur lämningen ska gå till blir det lättare för alla. Över lag anser man att lämningarna fungerar bra i dagsläget. Förskollärare B och barnskötare E och F anser att det finns faktorer man måste tänka på för att utveckla bemötandet. Bland annat behöver ”förståelsen och förtroende” (barnskötare E) för varandra utvecklas.

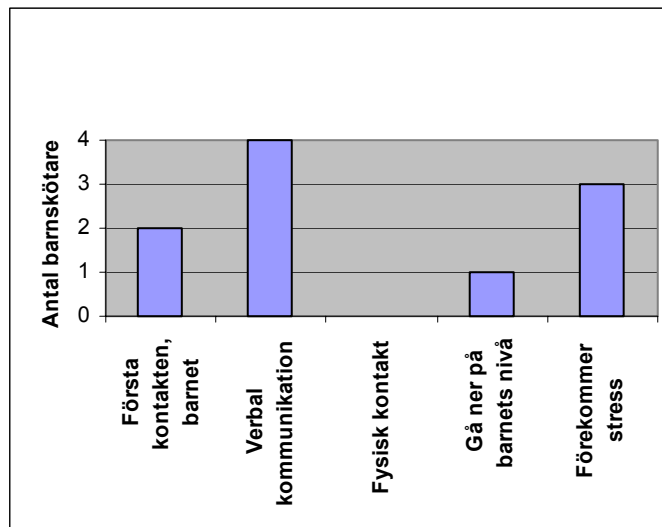
4.3 Observation

Vi har valt att redovisa våra observationer i stapeldiagram med en efterföljande text. Det är för att tydliggöra observationerna för läsaren. Observationerna har gjorts vid två olika tillfällen och på både barnskötare och förskollärare. Vi har valt att benämna första observationstillfället för tillfälle 1 och det andra observationstillfället för tillfälle 2.

4.3.1 Tillfälle 1

I tabellen synliggörs observationerna av de fyra barnskötarna från tillfälle 1:

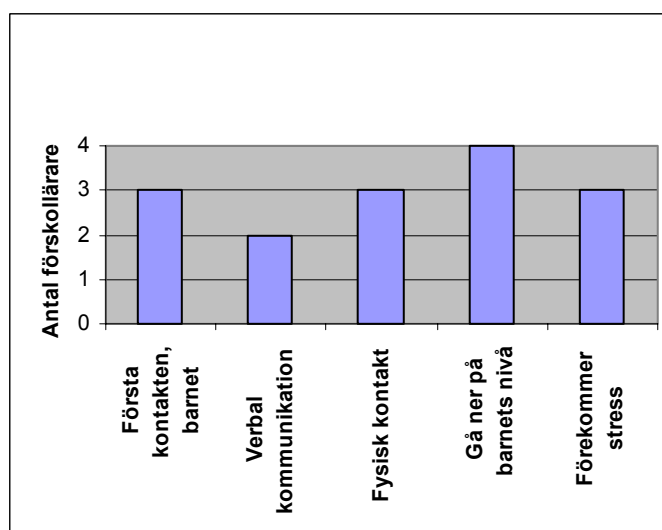
Tabell 1: Observation barnskötare, tillfälle 1

Fyra barnskötare har observerats vid barnens lämning. Två av barnskötarna tog första kontakten med barnet genom att benämna barnet vid sitt namn följt av ett hej. Alla barnskötarna hade verbal kommunikation med barnet. Ingen av dem hade fysisk kontakt med något barn. En av barnskötarna gick ner på barnets nivå genom att sätta sig på en pall vid lämningen. Vid barnens lämningar var tre föräldrar stressade vilket gjorde att situationen och pedagogernas bemötande påverkades.

I tabellen synliggörs observationerna av de fyra förskollärarna från tillfälle 1:

Tabell 2: Observation förskollärare, tillfälle 1

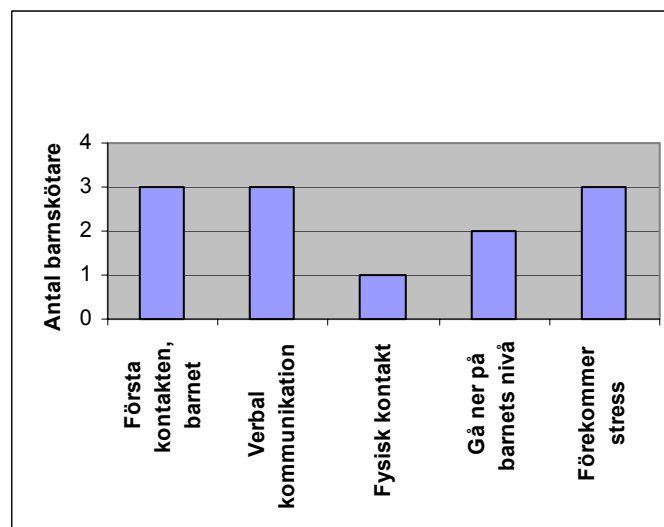

Fyra förskollärare har observerats vid barnens lämning. Tre av förskollärarna tog första kontakten med barnet genom att benämna barnet vid sitt namn därefter ett hej eller god morgon. Två av förskollärarna hade verbal kommunikation med barnen. Tre av dem hade fysisk kontakt med barnet genom att man tog upp barnet i famnen, sätter barnet i knäet samt tar barnet i handen när de ska gå in på avdelningen. Alla förskollärarna går ner på barnens nivå genom att de sitter på en pall under lämningen eller sätter sig på huk. Vid tre av barnens lämningar förekom det stress både från föräldrarna och förskollärarnas sida.

4.3.2 Tillfälle 2

I tabellen synliggörs observationerna av de fyra barnskötarna från tillfälle 2:

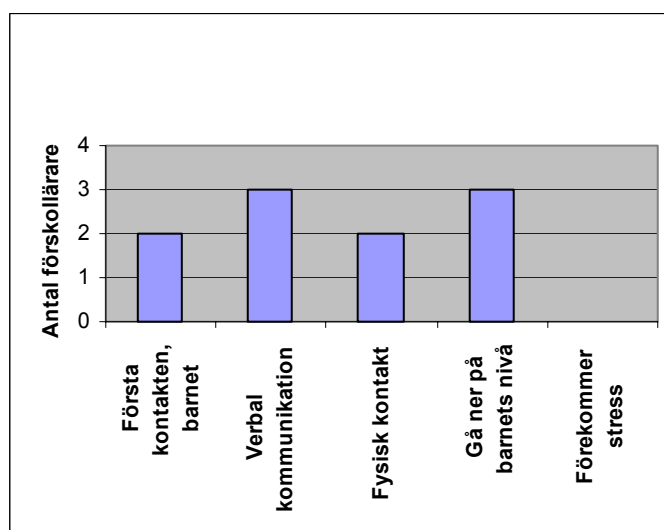
Tabell 3: Observation barnskötare, tillfälle 2

Vid tillfälle två har vi observerat samma fyra barnskötare som vid tillfälle ett. Tre av barnskötarna tog första kontakten med barnet genom att benämna dem vid sitt namn följt av *hej, hur är det med sig idag?* Tre av barnskötarna hade verbal kommunikation med barnet under lämningen. En av dem hade fysisk kontakt genom att ta barnet i handen när de ska gå in och vinka. Två av barnskötarna går ner på barnens nivå genom att sitta på en pall under lämningen. Vid tre av barnens lämningar förekommer stress hos både föräldrarna och hos barnskötarna.

I tabellen synliggörs observationerna från de fyra förskollärarna från tillfälle 2:

Tabell 4: Observation förskollärare, tillfälle 2

Vid tillfälle två har vi observerat samma fyra förskollärare som vid tillfälle ett. Två av förskollärarna tog första kontakt med barnet genom att benämna dem vid sitt namn följt av ett hej. Tre av förskollärarna hade verbal kommunikation med barnen under lämningen. Två av dem hade fysisk kontakt med barnen genom att ta dem i handen och på axeln när de ska gå in på avdelningen. Tre av förskollärarna går ner på barnens nivå under lämningen genom att sätta sig på en pall under lämningen. Det förekommer ingen stress hos någon av förskollärarna under observationen.

4.4 Slutsats av observationer

I observationerna framkom det att hur man bemöter barnen vid lämningen skiljer sig något åt beroende på om man är barnskötare eller förskollärare. Både barnskötare och förskollärare tar lika ofta första kontakten med barnet vid lämningen. Man kan se en skillnad mellan barnskötare och förskollärare när det gäller att gå ner på barnens nivå där förskollärarna gör det vid ett flertal tillfällen. När det gäller kommunikation har både barnskötarna och förskollärarna ofta en verbal kommunikation med barnen. Förskollärarna har vid ett flertal tillfällen fysisk kontakt vilket menas med att man tar barnet i handen eller på axeln och tar upp barnet i famnen vid lämningen. Däremot förekommer detta inte lika ofta hos barnskötarna. Vid flera lämningar förekommer det stress, något mer hos barnskötarna.

4.5 Jämförande analys av resultaten från intervjuer och observationer

Utifrån intervjuerna har pedagogerna klart för sig hur en bra lämning bör gå till och vilket bemötande som krävs av dem. Kopplar man det till observationerna ser man att deras syn på bemötande inte stämmer överens med hur man bemöter barnen i verksamheten. I intervjuerna framkommer det att barnen är det viktigaste i en lämning, de ska vara i centrum. I observationerna ser man däremot att man inte alltid tar första kontakten med barnet, att man inte alltid går ner på barnens nivå eller för en verbal kommunikation med barnet under lämningen. I observationen kan man även se att det förekommer stress i många lämningar. Stressen kan påverka hela lämningssituationen vilket ibland ledde till att pedagogerna inte utgick från ett barnperspektiv under lämningen. Stressen kan påverka bemötandet av barnen och då spelar inte kompetensen en avgörande roll. I det stora hela påverkas bemötandet hos barnskötare och förskollärare av olika faktorer beroende på lämningssituationen.

5 Diskussion

Vi har valt att presentera vår diskussion utifrån följande rubriker en bra lämning - betydelse av första mötet på dagen, begrepp, rutiner och ritualer som förknippas med lämning, föräldrarnas roll vid en lämning och utveckling av dagens lämningar. Detta för att synliggöra vårt resultat i förhållande till litteraturen och våra egna åsikter.

5.1 En bra lämning – betydelsen av första mötet på dagen

Alla åtta intervjupersonerna menar att det finns flera saker som innefattar en bra lämning. Framförallt handlar det om att det ska kännas bra för alla, det vill säga barn, föräldrar och pedagoger. Granberg (1998) anser att syftet med tamburkontakt är att underlätta barnets övergång mellan hemmet och förskolan. Det handlar även om att det ska bli ett ömsesidigt förtroende mellan hem och förskola där man gör föräldrarna delaktiga i sina barns vardag på förskolan. För att det ska bli en bra tamburkontakt måste den fysiska miljön vara inbjudande. Fagerli m.fl. (2001) menar att det första intrycket spelar en viktig roll för hur vi värderar förskolans miljö och verksamheten som sker där. Förskollärare D lyfter fram att man helst ska möta barnen och föräldrarna i hallen, hon påpekar också att det inte alltid är genomförbart. Även Granberg (1998) lyfter fram vikten av att barnen ska känna sig välkomna till förskolan. De ska inte behöva leta upp en pedagog när de kommer på morgonen.

Niss och Söderström (2006) poängterar att tryggheten för barnen är viktig. Det är relationen mellan pedagogerna och barnet som är grunden för barnets trygghet. Vi anser att, för att det ska kunna utvecklas en trygg relation mellan barnet och pedagogen bör man uppmärksamma barnet genom att ta första kontakten med dem under lämningen. Det är pedagogernas ansvar att utveckla en trygg relation. En lämning innefattar även praktisk information, rörande barnet. Vi anser att pedagogernas roll är att vara tillmötesgående och i möjligaste mån kunna tillgodose föräldrarnas behov när det gäller utbyte av information av barnet. Det lyfter även Granberg (1998) som hävdar att det är viktigt att ta tillvara på dessa korta möten så att det finns förutsättningar till ett gott samtal. Hon menar även att de förväntas hälsas välkomna till förskolan i lugn och ro. Pedagogerna och föräldrarna kan då växla meddelande om hur morgonen har varit och vad som väntar under dagen. I Granbergs resonemang och precis som förskollärare D nämnde tidigare är det inte alltid genomförbart.

Alla åtta pedagogerna anser att första mötet på dagen har en stor betydelse. Granberg (1998) anser att det inte bara är föräldrarnas dag som påverkas av morgonens mottagande utan även barnets dag. Ofta är det detta första möte som avgör hur resten av dagen blir. Både förskollärare B, C, och barnskötare E påpekar vikten av det avgörande mötet på morgonen. Även Niss och Söderström (2006) tar upp om första mötet på dagen. De anser att pedagogerna bör hälsa god morgon på barnet först och sedan på föräldrarna. Som pedagog bör man visa sin glädje över att barnet kommit till förskolan och de ses igen. Niss och Söderström (2006) tar upp att det ställs höga krav på pedagogerna att ta emot barn och föräldrar på ett positivt och personligt sätt. Förskollärare A menar att det första mötet spelar olika roll beroende på vilken ålder och tid det är i barnets liv. Även Holmstedt Lothigius (1997) hävdar att forskningen tyder på att barnets ålder har betydelse för separationsreaktionen. Vi anser att första mötet på dagen har en stor betydelse och därför är det extra viktigt att pedagogerna är samspelta och använder samma förhållningssätt.

5.2 Begrepp, rutiner och ritualer som förknippas med lämning

Det allra viktigaste begreppet som förknippas med lämning är ett gott bemötande. Vi anser att det ligger ett stort ansvar hos pedagogerna att kunna utveckla ett gott bemötande. Även Granberg (1998) påpekar att alla pedagoger som arbetar i förskolan måste vara serviceinriktade. Detta är även något som förskollärare A tar upp när hon förklarar att man på förskolan tar hand om det bästa föräldrarna har, deras barn. Ett begrepp som förekommer i intervjuerna av pedagogerna är glädje. Barnskötare G anser att man som pedagog ska vara glad och välkomnande. Vilket även Niss och Söderström (2006) tar upp när de anser att barns beteende vid en lämning varierar starkt. En del barn gråter medan andra vinkar till sina föräldrar glatt och nöjt. Vi anser att glädje är något som även borde finnas i arbetslaget. Precis som Niss och Söderström (2006) tar upp där de påpekar att om det finns arbetsglädje i arbetslaget stärks gemenskapen. Detta smittar även av sig på hela verksamheten, vilket gör att barnen känner lust och glädje. Förskollärare D påpekar att ett viktigt begrepp är att barnet blir sett när de lämnas. De behöver få känna sig viktiga när de kommer till förskolan. När barnen blir uppmärksammade känner de sig viktiga och betydelsefulla (Niss & Söderström, 2006). Man skulle kunna förmoda att det ofta är tvärtom, pedagogerna vill få in barnet i leken så fort som möjligt för att de inte ska känna sig utpekade. Istället borde man låta barnen ta den tid de behöver för att komma in i verksamheten.

Några av pedagogerna anser att rutinerna kan kopplas samman med ritualerna vid en lämning. Barnens rutiner vid en lämning skapas oftast av föräldrarna och de grundläggs vid inskolningen. Förskollärare D anser att det är viktigt att vi lär oss hur barnen vill ha det och fungerar. Detta hävdar även Johansson och Pramling Samuelsson (2003) som menar att man som pedagog alltid har en del i tolkningen av barns perspektiv och på så vis kunna ha kunskap om och vara öppen för barns uttryck. Det är viktigt att alla som arbetar i förskolan blir medveten om deras tolkning av barn.

Vi anser att det är upp till föräldrarna att bestämma vilka rutiner och ritualer som känns bäst för dem vid lämningen. Pedagogernas uppgift är att tillgodose föräldrarnas och barnens behov men även att kunna finnas till och uppfatta situationer. Forslund och Jacobsen (2000) anser att utmärkande för en professionell kompetens är att man i situationer snabbt får grepp om situationen genom att reagera omedelbart och handla på ett lämpligt sätt. Detta är även något som läroplanen (Lpfö 98) tar upp för att läroplanens målen skall uppfyllas krävs en väl utbildad personal som får möjlighet till kompetensutveckling och det stöd som krävs för att de professionellt skall kunna utföra sitt arbete. Dock anser vi att en viktig faktor är pedagogens personlighet och dess inställning till ett gott bemötande.

5.3 Föräldrarnas roll vid en lämning

Alla åtta pedagogerna anser att föräldrarna spelar en stor roll vid lämningen på förskolan. Barnskötare H hävdar att det är pedagogerna som spelar den viktigaste rollen vid barnens lämning. Niss och Söderström (2006) anser att en del föräldrar har svårt att skiljas från sina barn på morgonen. Att behöva lämna sina föräldrar kan för barnet kännas trist och då är det självklart för barnet att vara ledset och arg. Det är svårt för föräldrarna att lämna sitt barn och gå när det är ledset och gråter och då behöver de hjälp av pedagogerna. Det är svårt att trösta ett barn så länge föräldrarna är kvar på förskolan. Barnskötare E anser att det är vår uppgift att förklara för föräldrarna vad som är bäst. Är barnet ledset är det bättre att ringa och kolla senare hur det går. Vi anser att det viktigaste är att föräldrarna och pedagogerna är överens. Niss och Söderström (2006) tar även upp att man tillsammans ska prata om det som händer och hur det känns, då blir det lättare att finna gemensamma lösningar. Tilltron för varandra leder till ett positivt arbetsklimat. Fagerli m.fl. (2001) menar att detta även avspeglar sig i en bra social miljö där god kommunikation och att man har en nära relation till varandra är av stor betydelse.

5.4 Utveckling av dagens lämningar

Över lag anser de åtta pedagogerna att lämningarna fungerar bra dock finns det alltid saker som behöver utvecklas. Barnskötare E anser att förståelse och förtroende är faktorer som behöver utvecklas. Carlander m.fl. (2001) framhåller att i förskolans verksamhet är det många som ska kunna samarbeta, både barn och personal. Hos förskolans personal är det ännu viktigare att kunna samarbeta eftersom de jobbar med samma individer. Det krävs då en sammanhållning i hur vi bemöter barnen där vi måste vara professionella och att alla i personalen använder samma bemötande. För att detta ska vara möjligt krävs att man tillsammans jobbar fram ett gemensamt förhållningssätt. Vi anser att relationen mellan pedagogerna och föräldrarna är det som fungerar bäst i dagens lämningar medan relationen mellan pedagogerna och barnen behöver utvecklas. I många situationer glöms barnen bort och föräldrakontakten lyfts fram. Vi menar att det är viktigt att barnet och dess behov får stå i centrum. Läroplanen för förskolan (Lpfö 98) menar att alla som arbetar i förskolan skall samarbeta för att erbjuda en god miljö för utveckling, lek och lärande.

5.5 Avslutande kommentarer

Syftet med vår studie var att undersöka om bemötandet skiljer sig beroende på vilken utbildning man har. Vi anser att vi har fått svar på våra tre frågeställningar. Hur pedagogerna bemöter barnen vid en lämning är ganska varierande. En del av pedagogerna glömmar bort att bemöta barnet vid en lämning genom att inte ta första kontakten med barnet, inte gå ner på barnens nivå eller att föra en verbal kommunikation med dem. I intervjuerna med pedagogerna framkom det att många upplever att de bemöter barnen bra vid en lämning. En faktor som påverkar pedagogernas bemötande är stress. Stressen kan både komma från pedagogerna och från föräldrarna. Vad det gäller hur pedagogernas bemötande påverkas av vilken kompetens de har, framkom det i vår forskning att kompetensen inte är en avgörande faktor. När det gäller gott bemötande handlar det om pedagogens personlighet och dess inställning till bemötande men även hur lämningssituationen ser ut.

5.6 Förslag till vidare forskning

Bemötande är idag något som har en stor betydelse i förskolans verksamhet. Framförallt har föräldrarna idag mer kunskap om vilka rättigheter de har vad det gäller bemötande. Därför har pedagogerna en stor uppgift att ständigt utveckla och utvärdera sitt bemötande. Som förslag till vidare forskning skulle vi vilja lägga fokus på en studie om hur föräldrarna upplever bemötandet istället för barnen som vi gjort i denna studie. Vi anser att vi hade kunnat använda

oss av ett likartat upplägg med hjälp av observationer och intervjuer som vi använt oss av i denna studie. Av intresse hade det även varit intressant att studera hur pedagogerna i förskolan blir bemöta av föräldrar och barn i sin yrkesroll.

6 Sammanfattning

Syftet med detta arbete har varit att undersöka om bemötandet skiljer sig beroende på vilken utbildning man har, det vill säga om man är barnskötare eller förskollärare. Vi har även undersökt vilka faktorer som påverkar hur pedagogerna bemöter barnen vid en lämning på förskolan.

Resultatet av vår studie visar att pedagogernas syn på hur de bemöter och hur de vill bemöta barnen är en annan än hur de gör i verkligheten. Både barnskötare och förskollärare bemöter barnen på ungefär samma sätt vilket kan kopplas till att bemötande inte handlar om vilken kompetens man har som pedagog, utan det handlar om vilken personlighet och vilken inställning man har till bemötande. Man får inte glömma att det även handlar om hur lämningssituationen ser ut, barnen är olika individer och ska behandlas därefter. Lpfö 98 framhåller att omsorg om och hänsyn till andra människor ska lyftas fram och synliggöras i verksamheten.

Metoderna vi har valt i vår undersökning är intervjuer med fyra förskollärare och fyra barnskötare. Vi har även gjort observationer på dessa pedagoger med utgångspunkten hur de bemöter barnen vid en lämning på förskolan. I intervjuerna framkom det att alla åtta pedagogerna har ungefär samma syn på hur en bra lämning bör gå till och hur man som pedagog bemöter barnen. I observationerna framkom det att deras syn på en bra lämning inte stämde helt överens med hur pedagogerna bemöter barnen. En del av pedagogerna glömmer bort att bemöta barnet vid en lämning genom att inte ta första kontakten med barnet, inte gå ner på barnens nivå eller att föra en verbal kommunikation med dem. En faktor som kan påverka hur pedagogerna bemöter barnen är stress. Detta ledde till att pedagogerna inte alltid utgick från ett barnperspektiv i bemötandet vid lämningen.

7 Referenslista

- Björkman, K (2007, nr 1) *Barns berättelser visar vägen*. Tidningen Förskolan. s. 30.
- Carlander, J m.fl. (2001) *Trygga och otrygga möten vardagsetik och bemötande i arbete med människor*. Stockholm: Gothia AB ISBN 91-7205-304-6
- Colnerud, G & Granström, K. (2006) *Respekt för läraryrket, om lärares yrkesspråk och yrkesetik* (2: a uppl.). Stockholm: HLS förlag ISBN 91-7656-529-7
- Denscombe, M. (2000) *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-01280-2
- Enström, N (2005) *Förskolan ÄR framtidens arbetsplats*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling ISBN 91-85128-61-9
- Fagerli, O m.fl. (2001) *Vad är förskolepedagogik?* Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-01756-1
- Forslund, K & Jacobsen, M. (2000) *Professionell kompetens hos pedagoger inom förskolan: en studie av kompetens i en arbetsgrupp som arbetar med gruppintegration av funktionshindrade barn*. Linköping: Universitet, Institutionen för beteendevetenskap ISBN 91-7219-812-5
- Granberg, A. (1998) *Förskoleboken*. Stockholm: Bonnier utbildning AB ISBN 91-622-2226-0
- Holmstedt Lothigius, A. (1997) *Små barn på daghem: En studie av personalens samspel med barn och föräldrar vid lämning, hämtning och fri lek*. Linköping : Universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi ISBN 91-7219-031-0
- Hårsman, I. (1994) *Dagliga separationer och tidig daghemsstart*. Stockholm: HLS ISBN 91-7656-334-0

- Johansson, E & Pramling Samuelsson, I. (2003) *Förskolan – barns första skola*. Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-04222-1
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-00185-1
- Larsson, I & Palmer, A (2008) *C-uppsats: Den fysiska inomhusmiljön En arena för barns lärande*. Göteborgs universitet.
- Lpfö 98- Läroplan för förskolan*. (2006) Stockholm: Skolverket ISBN 91-85545-12-0
- Niss, G. (1988) *Att börja i förskolan*. Stockholm: Liber ISBN 91-47-02890-4
- Niss, G & Söderström, A-K. (2006) *Små barn i förskolan, den viktiga vardagen och läroplanen* (2: a uppl.). Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-04552-2
- Nordstrand, S. (2008) *Y-uppsats: Den fria lekens betydelse inom förskolan*. Malmö högskola.
- Patel, R & Davidson, B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (3: e uppl.). Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-02288-3
- Skolverkets allmänna råd. (2005) *Allmänna råd och kommentarer kvalitet i förskolan*. Stockholm: skolverket ISBN 91-85009-85-7
- Stenmalm Sjöblom, L & Johansson, I (1992) *Förskolan – kunskap, kompetens, kvalitet*. Solna: Almqvist & Wiksell ISBN 91-21-11315-7
- Wennström, K. (1999) *Kompetens och kvalitet i förskolan*. Lund: Studentlitteratur ISBN 91-44-00941-0
- Zackari, G & Modigh, F (2000) *Värdegrundsboken: om samtal för demokrati i skolan*. Stockholm: Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet ISBN 91-630-9309-X

Bilaga 1: mall för intervjufrågor till personal på förskolan

1. Vad anser du vara en bra lämning?
2. Vilka begrepp förknippar du med lämning?
3. Vilken betydelse har första mötet på dagen?
4. Vilka rutiner förekommer vid en lämning?
5. Vilka ritualer är viktiga vid en lämning?
6. Vilken roll spelar föräldrarna vid en lämning?
7. Vad anser du behövs utvecklas för att lämningen skall bli så bra som möjligt för barnet?

Bilaga 2: observationsmall

	Förskollärare 1 Tillfälle 1	Förskollärare 2 Tillfälle 1	Barnskötare 1 Tillfälle 1	Barnskötare 2 Tillfälle 1
Första kontakten till barnet				
Kommunikation verbalt till barnet				
Fysisk kontakt				
Går ner på barnets nivå				
Förekommer stress				
Övrigt				

	Förskollärare 1 Tillfälle 2	Förskollärare 2 Tillfälle 2	Barnskötare 1 Tillfälle 2	Barnskötare 2 Tillfälle 2
Första kontakten till barnet				
Kommunikation verbalt till barnet				
Fysisk kontakt				
Går ner på barnets nivå				
Förekommer stress				
Övrigt				